

УДК 656.025.2

А.А. Стеба, Ю.В. Михайлова

Одеський національний морський університет

**ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ДІЯЛЬНІСТЬ
СУДНОПЛАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ
МОРСЬКИХ ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ**

В статті розкрито поняття регіонального ринку морських пасажирських перевезень. Визначено фактори ринку, що впливають на діяльність судноплавних підприємств. Здійснено групування факторів за ознаками. Визначено характер впливу факторів на різні аспекти діяльності судноплавного підприємства.

Ключові слова: *ринок пасажирських перевезень, регіональний ринок, пасажирські перевезення, судноплавне підприємство, фактори ринку.*

А.А. Стеба, Ю.В. Михайлова

Одесский национальный морской университет

**ФАКТОРЫ, КОТОРЫЕ ВЛИЯЮТ НА ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ
СУДОХОДНОГО ПРЕДПРИЯТИЯ НА РЕГИОНАЛЬНОМ РЫНКЕ
МОРСКИХ ПАСАЖИРСКИХ ПЕРЕВОЗОК**

В статье раскрыто понятие регионального рынка морских пассажирских перевозок. Определены факторы рынка, влияющие на деятельность судоходных предприятий. Осуществлено группирование факторов по признакам. Определен характер влияния факторов на различные аспекты деятельности судоходного предприятия.

Ключевые слова: *рынок пассажирских перевозок, региональный рынок, пассажирские перевозки, судоходное предприятие, факторы рынка.*

© Стеба А.А., Михайлова Ю.В., 2017

Steba A.A., Mikhailova Yu.V.

Odessa national marine university

**FACTORS THAT AFFECT ACTIVITIES A SHIPPING COMPANY
IN THE REGIONAL MARKET OF SEA PASSENGER TRANSPORTATION**

Transport is one of the most important factors influencing the level of socio-economic development. Despite the increase in volume shipping needs of the population in such traffic are not met in full. The problem turn linked to the absence or lack of understanding of the functioning of the transport system in general and the marine passenger AI component and lack of knowledge about the economic aspects of its existence.

Improving public transport services is an important part of the tasks of economic and social development. The use of sea transport in the regional market thus relieving the load on other modes of transport where hardware overloaded correctly redistribute passenger traffic, thereby unloaded business centers and main ground line. Most companies choose for themselves the direction of the privately. Plan the organization of maritime passenger transport based only on subjective perceptions of occasional need to use certain methods and algorithms account various factors.

Lack of understanding of the principles of the regional market of maritime passenger transport and uncertainty factors that market has a negative impact on the organization and the management of shipping companies.

In recent works researchers considered only the activities of companies in the field of regional tourism market or in regional market of cruise traffic. However, shipping companies have an opportunity to organize activities not only in terms of cruise traffic, but also in other areas: urban and suburban passenger transportation, tourism and transport lines, high-speed connections in the region and more. It is therefore important to determine the conditions of the regional market of maritime passenger transport that have an impact on the activities of shipping companies.

In the article the concept of regional market of maritime passenger transport is revealed. Market factors affecting the activities of shipping companies. Done grouping on the basis of factors. The character of influence factors on various aspects of the shipping company.

Keywords: *market of passenger transportations, regional market, passenger transportation, shipping company, market factors.*

Постановка проблеми. Транспорт є одним з найважливіших чинників, що чинять вплив на рівень соціально-економічного розвитку регіону. Незважаючи на збільшення об'єму морських перевезень, потреби населення в таких перевезеннях не задовольняються в повному обсязі.

Ця проблема, в першу чергу, пов'язана з відсутністю або недостатнім розумінням принципів функціонування транспортної системи в цілому і її морської пасажирської складової, а також недоліком знань про економічні аспекти забезпечення її існування.

Вдосконалення транспортного обслуговування населення є важливою частиною завдання економічного і соціального розвитку держави. Використання морського транспорту на регіональному ринку дозволяє зняти навантаження з інших видів транспорту, де технічні засоби переобтяжені, правильно перерозподілити пасажиропотоки, тим самим розвантаживши ділові центри і основні наземні магістралі.

Більшість компаній вибирають для себе напрям діяльності в приватному порядку. Планують організацію морських пасажирських перевезень виходячи лише з суб'єктивних епізодичних уявлень про необхідність застосування тих або інших методів і алгоритмів, обліку розрізнених чинників.

Недостатнє розуміння принципів організації діяльності на регіональному ринку морських пасажирських перевезень та невизначеність факторів такого ринку негативно впливає як на організацію, так і на управління діяльністю судноплавних підприємств.

Огляд останніх досліджень та публікацій. У наукових роботах В.В. Жихаревої [1; 2], І.А. Голубкової І.А. [3], Ю.В. Михайлової [4] висвітлені питання структури світового ринку пасажирських перевезень, факторів, що впливають на ефективність діяльності круїзних компаній, чинників забезпечення стійкого функціонування судноплавних підприємств на ринку круїзних перевезень. Низка робіт Е.А. Жигунова [5] присвячена забезпеченню стійкого функціонування круїзного туристичного підприємства на регіональному ринку. В роботах С.Г. Нездоймінова [6; 7] розкрито сутність та надана оцінка сучасного стану та потенціалу ринку круїзних перевезень.

У роботах вищеперелічених авторів розглянуто або сферу регіонального ринку туристичних послуг, або сферу регіонального ринку круїзних перевезень. Однак, судноплавні підприємства мають можливість організовувати діяльність не лише в сфері круїзних перевезень, але й в інших сферах: міські та приміські перевезення пасажирів, туристично-транспортні лінії, швидкісне сполучення в межах регіону та інше.

Постановка задачі. Основним завданням дослідження є розкриття поняття регіонального ринку морських пасажирських перевезень, виявлення та сегментація факторів, що впливають на діяльність судноплавного підприємства, визначення характеру впливу тих чи інших факторів на різні аспекти діяльності судноплавного підприємства.

Основний матеріал дослідження. Під регіональним ринком прийнято розуміти територіальну сферу товарного обігу. Проте різні автори дають дещо різні наукові визначення, намагаючись виділити основні ознаки та елементи, що характеризують це поняття. Наприклад А.С. Новоселов пише: «Регіональний ринок є територіальною організацією сфери звернення, де відбувається узгодження інтересів виробників і споживачів» [8]. Таке тлумачення надає узагальнене поняття, але не розкриває зміст ринкових стосунків. Більш детально описано елементи ринкових відносин у розумінні С.Н. Алписбаєвої, яка надає таке роз'яснення: «Регіональний ринок

– це територіально обумовлена, складноорганізована і відкрита система товарних стосунків і зв'язків, за допомогою яких здійснюється контакт між пред'явниками попиту і пропозиції, сприяючи кругообігу матеріально-речових, фінансово-кредитних і грошових потоків в регіоні і за його межами; а також еволюційному формуванню нового інституціонального середовища в регіоні» [9]. Зовсім узагальнене поняття надає Великий економічний словник: «Регіональний ринок – ринок обмежений певною територією. Регіональні ринки можуть утворюватися як по адміністративних, так і за іншими ознаками, об'єднуючим територію» [10].

Іноземні джерела трактують поняття дещо інакше: «Регіональний ринок – територія, де робиться, продається і купується товар або послуга. При цьому відомо, хто є виробником, продавцем товару або послуги, хто купуватиме продукт і де він знаходиться» [11]. Такого трактування дотримується більшість іноземних науковців, як в сфері транспорту, так і в інших сферах.

Узагальнюючи вищенаведені визначення, можна надати наступне розкриття поняття «регіональний ринок морських пасажирських перевезень»: Регіональний ринок морських пасажирських перевезень – територіально обумовлена, складноорганізована система товарних зв'язків і стосунків, за допомогою яких здійснюється контакт між пред'явниками попиту і пропозиції на послуги морського транспорту, з метою здійснення перевезення пасажирів і багажу, технічного обслуговування і ремонту суден та допоміжних засобів, а також надання інших видів послуг, пов'язаних з використанням пасажирського флоту у рамках регіону.

Регіональний ринок морських пасажирських перевезень є частиною світового ринку морських пасажирських перевезень, підпорядковується загальним світовим вимогам до такого ринку, має притаманні всім ринкам характеристики та елементи, однак має також свої відмінні риси, такі як:

- пасажиропотоки;

– мережа постачальників послуг (агентські, крїїнгові, брокерські, стивідорні компанії фрахтові брокери, інформаційні агенції та ін.);

- велика кількість позаринкових контрагентів;
- залежність від загальної інфраструктури регіону.

Окрім того, територіальні межі ринку можуть включати території різних країн, так як географічно морські перевезення виконуються як у межах регіонів однієї країни, так і між сусідніми регіонами різних країн.

На судноплавне підприємство, що діє на регіональному ринку морських пасажирських перевезень, здійснюють вплив досить багато факторів.

Вони відрізняються по природі (людський фактор, природний, інтелектуальний та ін.), джерелах виникнення, характеру та об'єктах впливу, відношенню до учасників ринку. Так як судноплавне підприємство є одним із основних учасників регіонального ринку морських пасажирських перевезень, розглянемо останню класифікацію більш детально.

Фактори регіонального ринку по відношенню до учасників можна поділити на дві основні групи: зовнішні та внутрішні.

Зовнішні фактори регіонального ринку по відношенню до судноплавного підприємства є факторами непрямого впливу. На регіональний ринок морських пасажирських перевезень здійснюють вплив такі фактори зовнішнього середовища:

- економічний стан регіону;
- політичний стан регіону, держави та світу в цілому;
- соціокультурне середовище;
- рівень науково-технічного розвитку;
- чисельність та склад населення регіону;
- рівень доходів населення;
- міжнародні, урядові і неурядові організації;
- кліматичні та географічні умови регіону.

Економічний стан регіону в першу чергу впливає на вартість ресурсів, якими користується судноплавне підприємство, та на спроможність споживачів купувати певні товари та послуги. Такий вплив зумовлений тим, що уряд, намагаючись згладити наслідки зміни економічного стану, регулює рівень податків, грошову масу та ставку проценту. Будь-які зміни економічного стану можуть по різному впливати на ті або інші судноплавні підприємства регіону: при економічному спаді судноплавні підприємства, що пропонують більш ексклюзивні, дорожчі послуги зазвичай несуть збитки, а ті, що пропонують дешевші послуги – навпаки збільшують прибуток за рахунок збільшення попиту на такі послуги.

Водночас з тим, судноплавні підприємства орієнтовані на задоволення первинних потреб споживачів в перевезеннях, наприклад, при відсутності альтернативного сполучення для ділових пасажирів, можуть зовсім не відчувати негативні наслідки погіршення економічного стану в регіоні.

Політичний стан регіону обумовлює певний настрій уряду, адміністрацій, судів, громадських організацій та населення по відношенню до представників бізнесу в тій чи іншій сфері. Таке відношення насамперед виражається через встановлення, зміну або відміну податкових пільг, рівня податків, окремих вимог до організації діяльності, практики найму працівників, відношення до представників окремих суспільних категорій.

Політичний стан може позитивно впливати на розвиток регіонального ринку морських пасажирських перевезень в ситуації, коли метою уряду та суспільства є залучення підприємств до регіонального ринку та розвиток інфраструктури регіону. В такому разі для судноплавного підприємства створюються сприятливі умови діяльності, які можуть виражатись в зниженні податків, встановленні податкових пільг, спрощення умов реєстрації підприємства та його активів, впровадженні системи бюджетного фінансування або умов співробітництва уряду та судноплавних підприємств тощо. В таких умовах вхід на ринок

стає простішим, кількість учасників ринку збільшується, що, в свою чергу, підвищує рівень конкурентоспроможності і спонукає судноплавні підприємства більш інтенсивно розвивати свою діяльність. Варто відмітити, що такий вплив можливий при стабільній політичній ситуації в регіоні та в країні в цілому.

У випадках, коли політична ситуація є нестабільною, уряд та суспільство не зацікавлені в залученні підприємств та розвитку інфраструктури, на регіональний ринок чиниться негативний вплив. Умови діяльності підприємств на ринку залишаються без змін або стають несприятливими.

Кількість підприємств зменшується, що в деяких випадках провокує виникнення монополії (в разі збереження попиту) або закриття ринку (у разі зменшення або зникнення попиту).

Будь-який ринок, та його учасники функціонують в рамках певного соціокультурного середовища. Деякі регіональні ринки існують в межах різних соціокультурних середовищ (наприклад, ринки що діють в межах сусідніх регіонів різних країн).

Загальні соціокультурні фактори, такі як: демографічний стан, життєві установки, цінності та традиції впливають на ринок та його учасників. Насамперед такі фактори впливають на попит, трудові відносини, умови праці та рівень заробітної плати. Особливий вплив на життєдіяльність регіонального ринку чинять засоби масової інформації, що є одним із факторів соціокультурного середовища, які формують уявлення про умови існування ринку, імідж окремих підприємств та їх послуг.

Соціокультурне середовище є одним із факторів, що визначає стратегію судноплавного підприємства на регіональному ринку морських пасажирських перевезень, обумовлює основи трудових відносин, шляхи просування послуг на ринку.

Фактор рівня науково-технічного розвитку є по відношенню до судноплавного підприємства як зовнішнім, так і внутрішнім фактором. Вплив НТР на діяльність судноплавного

підприємства найбільше виражається в області автоматизації та інформатизації. Досягнення НТР впливають безпосередньо на ефективність, швидкість старіння активів та послуг, що надаються. Також від рівня НТР залежить вид та об'єм послуг, що бажають отримати споживачі, тобто рівень попиту.

По відношенню до регіонального ринку НТР встановлює рівень використання досягнень НТР, швидкість та здатність реакції учасників ринку на нові розробки, які в свою чергу є об'єктом конкуренції. Чим більше такий вплив, тим швидше судноплавне підприємство має реагувати на впровадження наукових досягнень та технічних розробок.

Однак, тільки при умові роботи з технологіями високого рівня, підприємство може самостійно впроваджувати останні, забезпечуючи власну конкурентоздатність на регіональному ринку.

Численність населення впливає на розмір пасажиропотоків та рівень попиту, якісний склад населення впливає на формування пасажиропотоків певних типів: ділові пасажирів, туристи, військові, мігранти тощо.

Рівень доходів населення залежить від економіко-політичного стану регіону та впливає на регіональний ринок морських пасажирських перевезень шляхом обмеження максимально можливого рівня тарифів на перевезення, що в свою чергу сприяє підвищенню рівня конкуренції між судноплавними підприємствами – конкурентами та змінам у рівні якості послуг, що надаються.

Міжнародні організації відіграють значну роль в організації правової регламентації регіональних та міжнародних морських пасажирських перевезень. До компетенції міжнародних транспортних організацій входить розробка проектів договорів, підготовка транспортних та техніко-регламентаційних правил перевезень пасажирів та багажу, проформ транспортних договорів та інших документів. Також міжнародні транспортні організації тлумачать діючі угоди, врегульовують суперечення шляхом посередництва та арбітражу.

В залежності від організаційної форми можна виділити міжурядові та неурядові транспортні організації.

Головним завданням міжурядових транспортних організацій є розробка стратегії міжнародних транспортних зв'язків, їх оптимізація та забезпечення належного виконання міжнародних конвенцій. До таких організацій відносяться: Міжурядова морська консультативна організація (ИМКО), Міжнародна морська організація (ИМО).

До компетенції неурядових міжнародних транспортних організацій входить розгляд організаційних, техніко-юридичних питань транспортної діяльності на ринку транспортних послуг. До таких організацій відноситься Балтійська міжнародна морська організація (БИМКО).

Водний транспорт представлено найбільш численними міжнародними організаціями: в сфері морського транспорту діє більш ніж 100 організацій. Їх вплив на розвиток морського пасажирського транспорту досить суттєвий. Окрім морського транспорту такі організації впливають на розвиток морського права, у тому числі шляхом розробки різних проектів договорів та угод, підготовки регламентів, положень, керівництв, правил перевезень, розробки проформ транспортних документів, якими повинно керуватись та використовувати у своїй діяльності судноплавне підприємство незалежно від регіону, в якому діє.

Неурядові регіональні організації, такі як асоціації та товариства в більшості регіонів діють на некомерційній основі та чинять опосередкований вплив на діяльність судноплавних підприємств в сфері морських пасажирських перевезень. Вони можуть надавати інформаційну, правову або організаційну допомогу, сприяти налагодженню та оптимізації комерційних та виробничих зв'язків.

На діяльність судноплавних підприємств впливають також міжнародні профспілкові федерації та конфедерації, членами яких є окремі державні, регіональні та галузеві профспілки. Основною метою діяльності федерацій та окремих профспілок є: представництво та захист трудових, соціально-

економічних прав та інтересів членів профспілок, координація зусиль в сфері захисту колективних прав та інтересів, забезпечення права на працю та належну оплату такої праці, громадський контроль за виконанням умов праці та вимог законодавства про працю. Прикладом таких федерацій є Міжнародна федерація працівників транспорту (ITF), Європейська федерація працівників транспорту (ETF), Міжнародна конфедерація профспілок морського транспорту.

Уряд в умовах ринкової економіки здійснює як непрямий вплив – насамперед через систему оподаткування, державну власність та бюджет, так і прямий – через законодавчі акти. Кожне окреме судноплавне підприємство має визначений правовий статус, який визначає межі діяльності та принцип оподаткування.

В різних регіонах, особливо тих, що територіально відносяться до різних держав можуть діяти дещо різні нормативно-правові акти, однак деякі елементи є загальними для всіх: виконання вимог безпеки життя та праці, виконання вимог безпеки судноплавства та рятування на воді, страхування життя та відповідальності, виконання вимог міжнародних організацій в сфері морського транспорту, права та обов'язки перевізника та пасажера, захист прав пасажера, як споживача послуг.

Кліматичні умови є основним фактором, що визначає сезонність пасажирських перевезень. В регіонах із сприятливими кліматичними умовами сезонність завжди більша, тобто період підвищення попиту на послуги морського пасажирського транспорту триває довше.

Географічні умови є багатовимірним фактором. Насамперед географічне положення регіону обумовлює його соціально-економічний розвиток. Важливими характеристиками географічного положення є: кількість сусідніх регіонів, ступінь їх соціального та економічного розвитку, наявність та розвиненість водних та морських шляхів, кількість приморських заселених територій в самому регіоні, природні умови судноплавних шляхів.

Зовнішні фактори регіонального ринку морських пасажирських перевезень по відношенню до судноплавних підприємств є факторами прямого впливу. Сукупність цих факторів є робочою середою для судноплавного підприємства. В свою чергу ця середа включає в себе наступні ринки: ринок постачання, ринок збуту, ринок капіталу та ринок праці.

До основних внутрішніх факторів регіонального ринку можна віднести:

- споживачів;
- постачальників;
- підприємства - потенційні конкуренти;
- послуги-замінники.

Поведінка споживачів на ринку визначається як дії, які безпосередньо пов'язані з отриманням, споживанням та розпорядженням товару або послуги, включаючи процеси прийняття рішень, що передують таким діям або слідує після них.

Відмінною рисою споживачів в сфері транспорту є те, що споживачі формують пасажиропотоки, напрямок, кількісний та якісний склад яких суттєво обумовлює технічні характеристики виробничих активів судноплавного підприємства: техніко-експлуатаційні характеристики флоту; умови організації перевезень пасажирів: розробка схеми маршруту перевезення, складання розкладу, визначення тарифів тощо.

Постачальниками в сфері морського пасажирського транспорту є фізичні або юридичні особи, що забезпечують судноплавне підприємство ресурсами різноманітних видів: матеріалами, основними виробничими фондами, енергією, інформацією, капіталом та робочою силою. Всіх постачальників можна поділити на групи: постачальники матеріальних ресурсів, постачальники трудових ресурсів, постачальники інформаційних ресурсів, постачальники послуг зв'язку з зовнішньою середою, поста-чальники капіталу.

Конкуренція є одним з найвпливовіших факторів регіонального ринку морських пасажирських перевезень. Підприємствами – потенційними конкурентами є фізичні та юридичні

особи, що змагаються у досягненні ідентичних цілей, прагненні володіти тими ж ресурсами, благами, займати положення на ринку. Для судноплавного підприємства на регіональному ринку пасажирських перевезень конкурентами є вітчизняні та іноземні судноплавні підприємства різних форм власності та із різним правовим статусом, що діють на цьому ринку. Враховуючи те, що морський транспорт є частиною єдиної транспортної системи держави, варто враховувати і суміжні види транспорту, які можуть виступати як в ролі конкурентів – коли напрямки перевезень співпадають або паралельні, так і в ролі партнерів – коли підприємства різних видів транспорту обслуговують окремі частини одного напрямку.

В багатьох випадках саме підприємства-конкуренти визначають яку саме продукцію, в якому обсязі та за якою ціною можна реалізувати на регіональному ринку. Недооцінювання конкурентів призводить до значних збитків. Слід відмітити, що об'єктом конкуренції серед судноплавних підприємств можуть бути не тільки клієнти, але й трудові ресурси, матеріали, капітал, досягнення науково-технічного розвитку, інформація тощо.

Реакція на конкуренцію формує внутрішні фактори судноплавного підприємства, такі як: стратегія, умови праці та її оплата, характер відносин з працівниками та клієнтами.

Конкуренція на регіональному ринку в деяких випадках може приводити до укладання різноманітних угод між підприємствами-конкурентами, як по розподілу ринку, так і по створенню кооперацій.

Послугами-замінниками є такі послуги, що за своїми ознаками схожі, але мають ряд недоліків або переваг у порівнянні з первинною послугою. Особливістю послуг-замінників є те, що ціни на такі послуги взаємозв'язані: при збільшенні ціни на послугу, зростає попит на послуги-замінники такої.

На регіональному ринку морських пасажирських перевезень послугами-замінниками є послуги з перевезення пасажирів за альтернативними (вдосконаленими або дещо зміненими) маршрутами, перевезення з використанням більш швидкісних

або більш комфортабельних суден, з наданням додаткових послуг тощо. Варто відмітити, що кількість послуг-замінників на регіональному ринку напряму залежить від кількості підприємств-конкурентів.

Також фактори регіонального ринку морських пасажирських перевезень можна поділити на загальні та специфічні. До загальних факторів можна віднести політичний стан світу, рівень науково-технічного процесу, міжнародні урядові та неурядові організації. Ці фактори мають майже однаковий вплив незалежно від територіального положення ринку. До специфічних факторів можна віднести: географічні умови, політичний та економічний стан регіону, соціокультурне середовище та ін. Ознакою специфічності варто обрати відмінні риси конкретного фактору від аналогічних факторів інших ринків.

Висновки. При організації діяльності на регіональному ринку морських пасажирських перевезень керівництву судноплавних підприємств варто враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори ринку. Зовнішні фактори ринку здійснюють опосередковано непрямої вплив, а внутрішні – прямиї вплив на діяльність судноплавних підприємств. Ряд факторів є загальним для всіх регіональних ринків: стан світової політики, рівень науково-технічного процесу, міжнародні урядові та неурядові організації. Однак деякі фактори, такі як географічні умови, політичний та економічний стан регіону, соціокультурне середовище є зовсім специфічними.

Більш детальна структуризація та аналіз впливу факторів регіонального ринку морських пасажирських перевезень на діяльність судноплавних підприємств в умовах конкретного регіонального ринку дозволить обрати оптимальну стратегію розвитку, спланувати рівень прибутковості, визначити фокусну групу споживачів, об'єм активів, що необхідно залучити, шляхи просування послуг тощо. Також потребує більш детального дослідження питання аналізу впливу цих факторів на судноплавне підприємство.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Современные тенденции развития рынка круизного судоходства* / В.В. Жихарева // *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. – Одеса: Видавництво ОНМУ, 2012. – № 39 (2). – С. 153-167.
2. *Факторы, влияющие на эффективность работы круизной компании* / В.В. Жихарева // *Материалы международной научно-практической конференции «Международные транспортные коридоры: ось Запад-Восток и Шелковый путь»*. – Одесса: ОНМУ, 2016. – С. 48-51.
3. *Факторы и закономерности структуризации глобального круизного рынка* / И.А. Голубкова // *Вісник економіки транспорту і промисловості: Зб.наук.праць*. – Х.: УкрДАЗТ, 2010. – № 31. – С. 75-78.
4. *Михайлова Ю.В. Забезпечення стійкого функціонування судноплавних підприємств на круїзному ринку, що формується у Чорноморському регіоні: Автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04* / Ю.В. Михайлова // *Одеса, 2009*. – 20 с.
5. *Жигунов Э.А. Совершенствование системы управления региональным круизным туризмом (на примере рынка речных круизов Северо-Западного региона): Автореф. дис. ... канд. Экон. Наук: 08.00.05* / Э.А. Жигунов // *Санкт-Петербург, 2007*. – 22 с.
6. *Нездойминов С. Г. Круизный рынок Черноморского региона Украины* / С. Г. Нездойминов // *Веснік Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы. Серыя 5. Эканоміка. Сацыялогія. Біялогія*. – 2013. – № 3 (161). – С. 25-30.

7. *Нездойминов С.Г. Современный потенциал региональных рынков морских круизов* // *Экономика, предпринимательство и право*. – 2016. – Т. 6. – № 2. – С. 135-146.
8. *Новоселов А.С. Теория региональных рынков: Учебник*. – Новосибирск, 2002. – 446 с.
9. *Алимбаев А.А., Утешев С. Б. и др. Региональная социально-экономическая система. Т. 1*. – Караганда: Санат, 2002. – 514 с.
10. *Большой экономический словарь*. – М.: Институт новой экономики, 1997. – 1472 с.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2017

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Комерційне забезпечення транспортних процесів» Одеського національного морського університету **С.П. Онищенко**

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри «Підприємництво та економіко-математичне моделювання» Одеського національного морського університету **Г.С. Махуренко**